

Landschapsgeschiedenis van de Lichterveldse Huweinsbossen

Van kompakt bosgebied naar gekultiveerd reliktenlandschap

Peter Bossu

In de zuidelijke zone van onze gemeente strekten zich tot een stuk in de tweede wereldoorlog de "Huwynsboschen" uit. Etymologisch heeft de benaming betrekking op de familie Huwyn, die omstreeks 1600 -1700 eigenaar was van "landen en bos-schen" tussen Gits en Beveren¹. Na de ontbossing bleef het gebied bekend onder het toponiem "Heihoek". De wordingsgeschiedenis en het huidige landschapsbeeld van dit terrein zijn - meer dan voor elke andere zone op onze gemeente - nauw met de geologische opbouw verbonden.

1 Geologische structuur

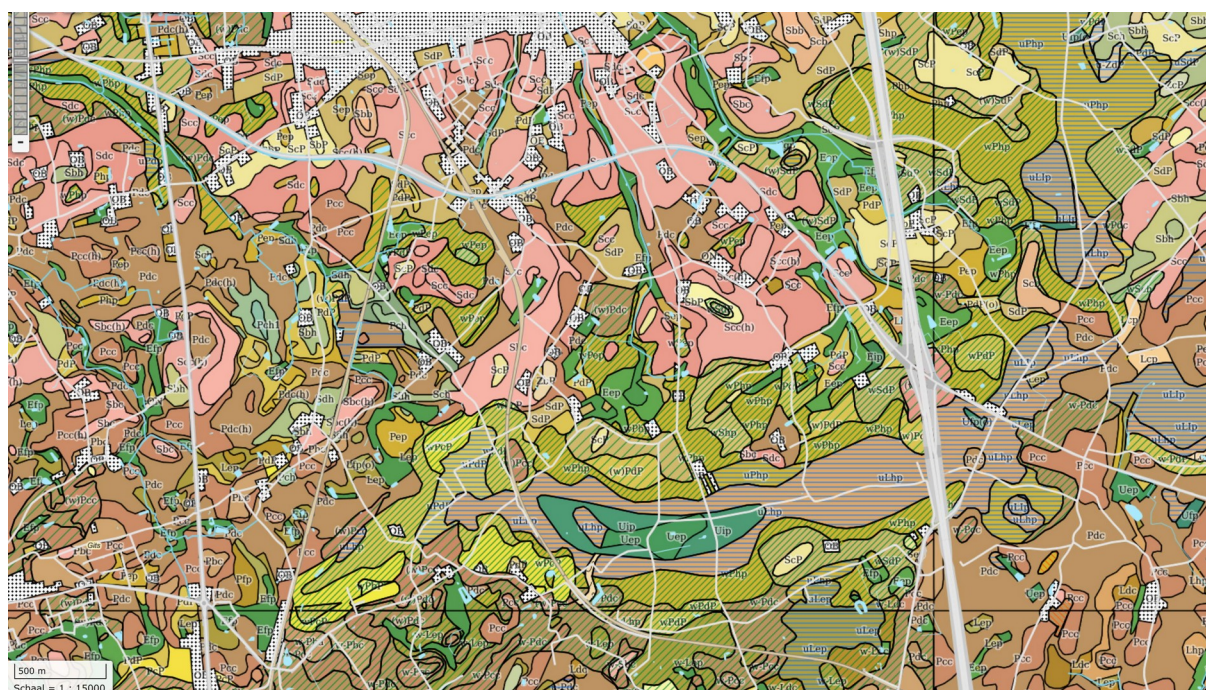
Het gebied van de Heihoek ligt op zowat 45 - 49 m hoogte en vormt een waterscheidingskam tussen het Ijzerbekken in het noorden en het Mandel-Leie-Scheldebekken in het zuiden. Het plateau van de Heihoek maakt deel uit van de "Kam van Vlaanderen". Deze kam vormt een hoger gelegen zone die van Tielt in het oosten, over Pitterem, Koolskamp, de Heihoek, Gitsberg, Hooglede, ... naar de West-Vlaamse heuvels ten zuiden van Ieper loopt (Rodeberg, Kemmelberg, ...).

Bodemkundig beschrijft het gebied de scheidingslijn tussen zandlemige en zandige dek-lagen (zandstreek - zandleemstreek). Op het plateau bestaat de deklaag overwegend uit tertiair materiaal (65 - 2 miljoen jaar terug afgezet). De textuur van dit materiaal is lemig zand, licht zandleem of zandleem. Onder deze deklaag bevindt zich, dikwijls op geringe diepte (minder dan 125 m), een klei-zandsubstraat. Zand en klei vormen er een ingewikkeld ondergrondpatroon en wisselen er elkaar af op korte afstand: zowel horizontaal als verticaal. De percelen met een onregelmatig ondergrondpatroon werden op de bodemkundige kaart van België gekarteerd als "substraatgronden". De aanwezigheid van tertiaire klei is eerder zeldzaam en beperkt zich tot enkele vlekken op het plateau. De deklaag wordt er meestal gevormd door groenachtige glaukoniethoudende klei tot zware klei, die zwaarder wordt in de diepte. Bij het overgenomen facet van de bodemkundige kaart (kaart 1) zijn de substraatgronden met verschillende grijze waarden ingekleurd. De als gleyige gronden² vermelde terreinen bezitten de eigenschap in de zomerperiode extreem droog en tij-

¹ Persoonlijk archief G. Vandewalle

² Gleyige gronden: gronden die afwisselend nat (zuurstofarm) en droog (zuurstofrijk) zijn.

dens de winterperiode extreem nat te staan. Op de bodemkaart werden een aantal gebiedjes (gearceerde "a" gebieden) als zones met een sterk antropogene invloed aangeduid. In veel gevallen zijn het uitgekleide gronden waar men vroeger in het droog seizoen (zomerperiode) klei weghaalde om in de veldoven bakstenen te bakken³. Wellicht is de naam "Steenovenstraat" een verwijzing naar dit gebruik.

Kaart 1: Bodemkaart van België (<https://www.dov.vlaanderen.be/portaal>)

De bodemkundige aard en de kamvouden op de kam van het plateau maken grote delen van de Heihoek moeilijk doorlaatbaar en waterrijk. Wellicht mag hier de reden worden gezocht waarom het gebied zolang bebost bleef. De armste en de minst voor de landbouw geschikte gronden (streek van Beernem, Heuvelland) bleven doorgaans het langst met bos bezet⁴.

³ Gevaert, 1986

⁴ Legende:

Uep: sterk gleyige gronden op zware klei met reductiehorizont (vanaf de diepte waarop de grond steeds verzadigd is met water, d.i. de laagste grondwaterstand of zomerwaterstand, is geen lucht aanwezig; het tweewaardige ijzer kleurt de grond blauw- of grijsachtig. Deze laag noemt men de gereduceerde laag of reductiehorizont).

Ulp: sterk of zeer gleyige gronden op zware klei

u Lhp: sterk gleyige gronden op zandleem; kleisubstraat beginnend op geringe diepte.

w Php: natte gronden op licht zandleem; relatief hoge ligging; klei - zandsubstraat beginnend op geringe diepte

w PdP: matig natte gronden op licht - zandleem; klei - zandsubstraat beginnend op geringe diepte

w Sdp: matig natte lemige - zandgronden; klei - zandsubstraat beginnend op geringe

2 LANDSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGSGESCHIEDENIS

Vandaag kunnen we aan de hand van oude militaire en gemeentekaarten de omvang van de Huwynsboschen reconstrueren. Getuigenissen en een beperkt aantal geschriften helpen ons bij het samenstellen van de aard van het bos. Voor een duidelijke situering in tijd en ruimte werd de landschappelijke ontwikkelingsgeschiedenis van Binnen-Vlaanderen als uitgangsbasis genomen.

Het oorspronkelijke natuurlandschap bestond in Binnen-Vlaanderen - in casu Lichtervelde - overwegend uit gemengde loofbossen waarin de zomereik overheerste⁵. Menselijke bewoning in Binnen-Vlaanderen dateert reeds uit de prehistorie. Niettegenstaande daarvan overheerste bij het begin van de middeleeuwen het natuurlandschap nog sterk. Vooral in de 6de en 7de eeuw en wellicht ook in de 9de eeuw waren de ontginningen zeer beperkt gebleven. De toenmalige klein verspreide dorpsgemeenschappen leefden volgens een gesloten landbouweconomie: exploitatie van het nabijgelegen akkerland en gebruik van de omliggende bossen en woeste gronden als houtreserve, jachtdomein en weidegebied. In de daaropvolgende eeuwen heeft vooral de grote bevolkingstoename tot een sterke uitbreiding van het landbouwareaal en het ontstaan van het cultuurlandschap geleid. In de zandstreek situeerden zich toen uitgestrekte heidevelden. Op het grondgebied van Lichtervelde lag een dergelijk heidegebied ten noorden van de dorpskom. "Lichtervelde Veld"⁶. Het zuiden van Lichtervelde vormde toen een langgerekt bosgebied dat aansloot bij een bosgordel in de richting van Beveren, Gits en Koolskamp. Net zoals de meeste bossen in de zandleem- en leemstreek werden vanaf de 10de eeuw delen van deze bosgordel omgezet in akker- en weiland.

diepte

w Shp: natte gronden op lemig zand; relatief hoge ligging; klei - zandsubstraat beginnend op geringe diepte

Eep: sterk gleyige gronden op klei met reductiehorizont

Efp: zeer sterk gleyige gronden op klei met reductiehorizont

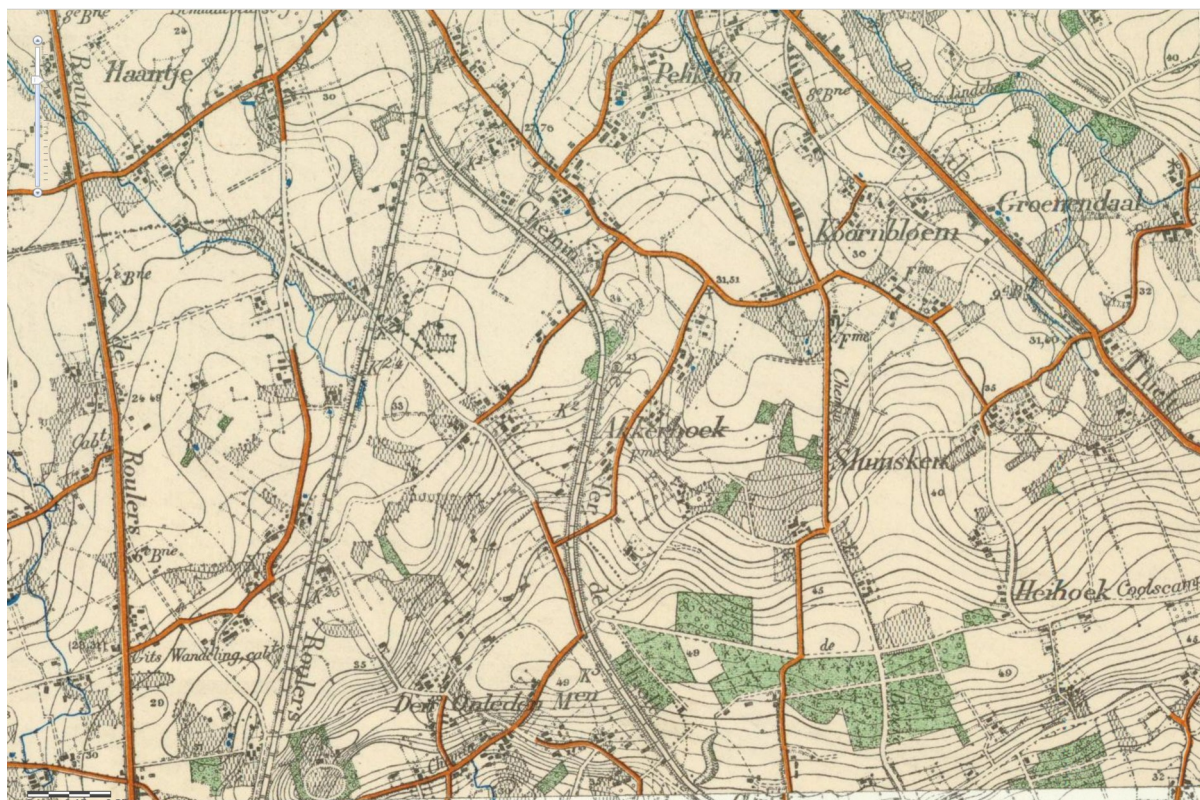
⁵ Becuwe M., Het West-Vlaamse landschap vroeger en nu, Brussel, 1980.

⁶ Zie jaarboek Heemkundige Kring, 1987

Kaart 2: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778) - <https://www.geopunt.be>

Tot in de 18de eeuw onderging het landschap geen grote veranderingen. Meer. De kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), opgemaakt door graaf de Ferraris (kaart 2), laat een rijk gevarieerd landschap zien met uitgestrekte bossen, heidevelden, akkertjes en weiden met houtwallen, bomenrijen en struwelen. Op het einde van de 18de eeuw had het landschap in onze contreien een historisch hoogtepunt bereikt wat betreft de natuurlijke en culturele verscheidenheid. Het uittreksel uit de Ferrariskaart (kaart 2) toont ons de omgeving van de Huwynsboschen. De belangrijkste straten (Ridderstraat, Gentsweg, Beverenstraat ...) waren toen geheel of gedeeltelijk beplant met langs weerszijden een bomenrij. Ieder (!) stuk akker- of weiland was keurig met een haag afgezoomd. De voornaamste reden hiervoor lag in de veekerende functie van voornamelijk doornachtige struiken (sleedoorn, meidoorn, hulst ...). Wanneer we de bodemkaart met de Ferrariskaart vergelijken, valt het op hoe sterk de moeilijk doorlaatbare gleyige gronden en de substraatgronden met de beboste zones samenvallen. Ferraris duidt de Huwynsboschen aan als "bossen met laagstammig hout". Volgens de Ferrariskaart bestond het bos toen nog uitsluitend uit loofhout. De loop van de Huwynsbeek op de Ferrariskaart is grotendeels te vergelijken met de tegenwoordige loop. Het grote verschil is echter dat de beek toen nog haar meanderend, natuurlijk verloop kende. De Huwynsbeek is nu nog slechts een gekanaliseerde waterafvoer.

Kaart 3: Kaart België 1939 (schaal 1:20.000) - <http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap>

In de 19de eeuw kende de ontginnings- en ontbossingswoede in Binnen-Vlaanderen een tweede belangrijke fase. In West-Vlaanderen werden alle heidevelden ontgonnen en de veldvijvers drooggelegd. De beboste oppervlakte in Vlaanderen daalde van 28.500 ha in 1846 tot 16.700 ha in 1866⁷. De Huwynsbossen waren tegen die tijd ongeveer voor de helft omgezet in akker- en weiland. Wat er restte, situeerde zich op sterk gleyige gronden. Belangrijk was ook de intrede van de naaldbomen. Op de stafkaart van 1911 (kaart 3) zien we dat naaldbos overheerst. Het naaldbos werd voornamelijk gevormd door fijnsparren (*Picea abies*) en volgens een aantal bronnen ook dennen. Dit laatste kon echter niet bevestigd worden. Om economische redenen is fijnspar toen vrijwel overal waar hij groeien wou, aangeplant. Meestal ging men homogene gelijkaardige bestanden aanplanten. In dergelijke naaldbosbestanden is de ondergroei doorgaans gering, daar slechts weinig licht de bosbodem bereikt en de afgevallen naalden langzaam verteren en een zure humus vormen (bodemverzuring). De ondergroei in de lichtdoorlatende loofhoutbestanden daarentegen was rijk en gevarieerd (vuilboom, varens, kamperfoelie, klimop) Het belangrijkste loofhoutbestand lag ten noorden van de houtwal; tussen de Ridderstraat en het verlengde van de Steenovenstraat. Dit bestand werd "d'Elfgemete" genoemd. Waarschijnlijk een verwijzing naar de oppervlakte in vroegere tijden (1 gemete is circa 0,4 ha). Twee kleinere loofhoutbestanden situeerden zich ten zuiden

⁷ Miegroet M., De positie van het bos in Vlaanderen, Groene Band - Tijdschrift van de Vlaamse bosbouwvereniging, nr. 1 en 2, 1971.

van de Gentweg. De loofboompercelen werden beplant met "middelhout": hoge bomen begeleid met hakhout ("talie"). Ze waren voornamelijk samengesteld uit beuk, zomereik en els. Om de 5 à 20 jaar werd de "talie" afgezet d.i. afgehakt.

Bij het doorbladeren van advertentieblaadjes uit die tijd stoot men regelmatig op aankondigingen van taliehoutverkoop. Naaststaande advertentie komt uit "De Veldbloem" en is gedateerd 1 januari 1893.

Taliehout werd in die tijd veel gebruikt als brandhout voor bakovens. Het openbaar verkopen van taliehout zou tot aan de tweede wereldoorlog in gebruik blijven. Tijdens de oorlogsjaren 1914-18 werden grote delen van het bos geroid. De brandstoffschaarste in die periode was hiervoor wellicht de voornaamste aanzet. Na de oorlog ging men de kapvlaktes terug beplanten met Douglas (Pseudotsuga menziesii); ook bekend onder de naam "Oregon Pine" of "Colombia Pine". De meest gangbare naam in onze streek was echter "Pine" of "Douglas". Deze sparresoort behoort tot de snelst groeiende en meest productieve naaldhoutsoorten. Het overwicht aan snelgroeiende naaldbomen laat vermoeden dat men vooral de nadruk op houtproductie ging leggen. Nochtans waren de moeilijk doorlaathbare, gleyige gronden niet voor naaldhout geschikt. De sparren ontwikkelen op deze grond een erg oppervlakkig wortelgestel. Bij hevige wind zal dan ook wel menige naaldboom gesneuveld zijn.

De familie Colpaert, die toen het Colnhof (huidige hoeve Verduyn) bewoonde, was tot omstreeks 1918 belast met het toezicht op de bossen. Vandaag worden de relictbosjes op de Heihoek trouwens nog steeds "Colpaerts-Bosjes" genoemd. Na de eerste wereldoorlog werd Alberic Geirlandt beëdigd boswachter in de Huwysboschen. Het huis van de boswachter - ook bekend als het "Sparrehuis" - bevond zich in de Beverenstraat; huidig nummer 88.

Venditie van TAILLIE OP STAM

in de zoo genaamde
HUWIJNS BOSSCHEN
TE LICHTERVELDE.

DONDERDAG 19 JANUARI 1893, om 1 1/2 ure namiddag, zal er door bevoegd ambt, onder het bestuur van den Zaakhandelaar **Victor Demunster** te Lichtervelde, ten verzoeke en in behoeve van Jonk. **EUGÈNE DEPENERANDA-DELAAGE**, groot grondeigenaar te St Michiels in zijne bovengenoemde bosschen « *De Elf gemeten.* » openbaarlijk te koop gesteld worden :

35 koopen Taillie op stam.

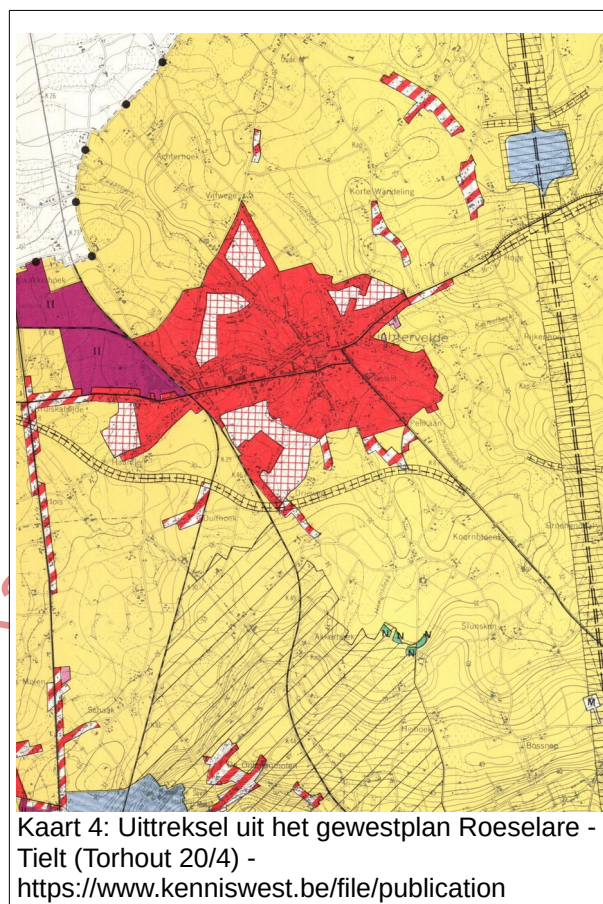
De vergadering aan koop Een, bij d'herberg **DE NACHTGAAL.**

Deze venditie geschied op gewoone voorwaarden en tijd van betaling, mits voldoende borgstelling ten aanveerden van bovengenoemden Zaakhandelaar **DEMUNSTER.**

R. S. — In het begin deraanstaande maand Maart zal er in gemelde bosschen eenscheone venditie plaats hebben van Boomen en Sparren op stam.

Een vergelijking tussen de stafkaart van 1911 en een gemeentekaart van landmeter-urbanist L. De Maesschalck uit 1941 toont aan dat in de periode tussen beide kaarten de omvang van het bos weinig verminderde. Slechts tussen de Beverenstraat en het verlengde van de Steenovenstraat verdween een brok bos. Op het moment dat de gemeentekaart uitgegeven werd (1941), bleef er van de Huwynsboschen nog ongeveer 25 ha over.

De tweede wereldoorlog bracht de doodsteek voor de Huwynsboschen. In het gebied ten zuiden van de Gentweg, tussen de Ridderstraat en de Beverenstraat, werd door de Duitse troepen een "tir" of schietbaan aangelegd. Een U-vormige, hoge aarden wal zorgde voor het opvangen van de afgeschoten projectielen. Tegenwoordig zijn de reliëfresten van de berm nog in het weiland te bespeuren. Regelmatig worden ook nog granaten en andere explosieven in de weide blootgelegd (o.a. in '76 - '85 - '88). De schaarste aan brandstoffen in de oorlogsjaren bracht met zich mee dat men veelvuldig aan sluijkappen deed. De grootste kappingen gebeurden echter in opdracht van de Duitse bezetter. In de oorlogsjaren '43-'44 werden verschillende mensen uit Lichtervelde verplicht naaldbomen te gaan rooien. De stammen van de geveldde bomen moesten dienen als "rommel-asperges" aan de kust om bij een eventuele inval van de geallieerde parachutisten en (zweef)vliegtuigen op te houden.

Na de oorlog waren vrijwel alle bestanden van de Huwynsboschen gerooid. Tot 1950 werden die percelen aan een "pachter" gratis gegeven voor een periode van 3 jaar op voorwaarde dat men het bos, of wat er van restte, ging "uitroten" d.i. alle bomen en struiken uitrooien en alle wortelstronken uitgraven. Na de 3 jaar gratis pacht moest de pachter de helft van de pacht betalen. Nog 3 jaar later veranderde dit in 100 %. De goed-af-te-wateren, zandlemige gronden werden omgezet in akkerland. De waterrijke gronden, vooral ten zuiden van de Gentweg, werden weiland.

De westelijke kant van de Gentweg raakte vanaf de jaren '50-'60 stilaan in ongebruik. Op die smalle strook ontwikkelde zich in de loop der jaren een forse houtkant : 700 m lang en een 10 m breed. De houtkant, de omliggende voedselarme wegbermen en de restbosjes herbergen talrijke relictsoorten van het vroegere bos: adelaarsvaren, slanke sleutelbloem, salomonszegel, bosanemoon.... Op het gewestplan staat het gebied van de Heihoek aangegeven als "landschappelijk waarde-

vol gebied” (kaart 4). Deze wettelijke bepalingen moeten ervoor zorgen dat de entiteit van het gebied bewaard blijft. De laatste jaren hebben echter uitgewezen dat dit niet altijd voldoende is!

In de “eeuw van de milieuvuiling” kunnen we doorgaan met zeuren van hoe mooi het vroeger wel was en ons blijven neerleggen bij de bestaande toestand. We kunnen echter ook de handschoenen opnemen en werk maken van het aanplanten van een nieuw bos, een stuk nieuwe fierheid voor Lichtervelde!

Heemkundige kring Karel Van de Poele

3 BIBLIOGRAFIE

3.1 Werken

- BECUWE M. Het West-Vlaamse landschap vroeger en nu, Brussel, 1980
- GEIRLANDT A. Mondelinge mededelingen, 1988
- HOUTLANDSE MILIEUGROEP De Lichterveldse Heihoek en zijn houtwal, Torhout, 1986
- JONCKHEERE F. 70 planten - een studie omtrent het voorkomen van bos- en heideplanten in de omgeving van Torhout, Torhout, 1984
- VAN MIEGROET M. De positie van het bos in Vlaanderen, Groene Band -tijdschrift van de Vlaamse Bosbouwverenigingen, nr 1 en 2, 1971
- VERHULST A. Het landschap in Vlaanderen in historisch perspectief, Antwerpen, 1964
- WERKGROEP MILIEU LICHTERVELDE Natuurwandeling op de Heihoek, Lichtervelde, 1986
- WERKGROEP MILIEU LICHTERVELDE Toelichting van de voorschriften en bepalingen in het gewestplan m.b.t. de Lichterveldse Heihoek, Lichtervelde, 1986

3.2 Kaarten

- Bodemkaart van België, Kaartblad 52 E en verklarende tekst, J. Ameryckx, Centrum voor bodemkartering, Gent 1983
- Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), Graaf de Ferraris, heruitgave door het Gemeentekrediet van België
- Gewestplan Roeselare - Tielt, Torhout 20/4, Vlaamse Gemeenschap, 1979
- Thourout 20/4, Institut Cartographique Militaire, terreinopname 1911, uitgegeven in 1938
- Gemeente Lichtervelde, L. J. Maesschalck, 1941

Met dank aan de Heer Jozef Feryn.